

Pécsi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Történettudományi Intézet
Modernkori Oroszország és Szovjetunió Történeti
Kutatócsoport

MOSZT Könyvek 8.

A kiadvány a Moszkvai Magyar Levéltári Intézet
támogatásával jelent meg.

Balassi
Intézet

MOSZT Könyvek 8.

Európa perifériáján

Jubileumi kötet

PTE BTK TTI MOSZT Kutatócsoport

Pécs, 2015

Szerkesztette:
Bene Krisztián

A szerkesztésben közreműködött:
Kopasz Zsanett

Az orosz nyelvű tanulmányokat lektorálta:
Dr. habil. Kolontári Attila

Az idegen nyelvű tartalomjegyzékeket készítette:
Bene Krisztián, Kolontári Attila, Lengyel Gábor,
Antonio Domingo Lilón,
Vitári-Wéber Adrienn

Címlaptervező:
Vámos Eszter

Korrektúra:
Badai Mónika

Nyomdai munka:
B-Group Kft.

© Szerzők, 2015

© Szerkesztők, 2015

© Moszkvai Magyar Levéltári Intézet

ISSN: 1788-4810

Tartalom

<i>Bebesi György</i> : Előszó	17
<i>Bene Krisztián</i> : Szerkesztői előszó	21
<i>Sashalmi Endre</i> : Péter Safirov művének értelmezési lehetőségei	23
<i>Schrek Katalin</i> : Az angol-orosz szövetségekötés diplomáciai háttere (1804-1805)	45
<i>Bodor Mária</i> : Hagyomány és megújulás az orosz diplomáciában: orosz-itáliai kapcsolatok a napóleoni háború időszakában	59
<i>Bodnár Erzsébet</i> : A fekete-tengeri szorosok problémája az orosz külpolitikában, 1799–1833	75
<i>Vámos Eszter</i> : Münchengrätztől 1848-ig	95
<i>Dublecz Dóra</i> : Az anarchista terror kora	109
<i>Huszár Mihály</i> : A szalonpolitizálástól az első pártokig. A 19. századi oroszországi liberalizmus néhány fontosabb jellemzője	121
<i>Bordás Bertalan</i> : Az orosz külpolitika irányvonalai a nagy keleti válság és az 1877-1878-as orosz-török háború idején	135
<i>Katona Csaba</i> : Az Osztrák–Magyar és az orosz diplomácia kapcsolatai Forgách Simon újratemetése kapcsán (1904–1906)	151
<i>Molnár F. Tamás–Rendeki Szilárd</i> : A sebesült orosz katona az orosz-japán háborúban	161
<i>Szunomár Szabolcs</i> : Útban az összeomlás felé egy angol szemével. George Buchanan visszaemlékezéseinek ismertetése	179
<i>Bebesi György</i> : Az 1917-es forradalmak hatása az orosz szélső-jobbra, a feketeszázás mozgalomra	193
<i>Lendvai Endre</i> : Orosz történelem – magyar ecsettel	203

<i>Seres Attila</i> : Egy nyilas parlamenti képviselő hihetetlen kalandjai bolsevik földön. Rátz Kálmán a Szovjetunióban – magyar és orosz levéltári források 1941	219
<i>Kolontári Attila</i> : Seres Attila: Magyar-szovjet gazdasági kapcsolatok 1920-1941	249
<i>Harsányi Iván</i> : José Sandoval. Emlékezés magyarországi partizántevékenységére	261
<i>Fóris Ákos</i> : Adalékok a magyar háborús bűnösök Szovjetunióinak való kiadatásához (1945-1947)	275
<i>Máté Zsolt</i> : Interjú Szergej Hruscsovval	287
<i>Nagy Márton Géza</i> : „Többet, nagyobbat, erősebbet!” A Szovjet Hadtengerészet Kijev osztályú repülőgép-hordozóinak története és geopolitikában játszott szerepük	305
<i>Galicza György</i> : A Szovjetunió felbomlása és a Független Államok Közösségének megalakulása dokumentumok tükrében	325
<i>Lengyel Gábor</i> : Oroszország, Kelet-Közép-Európa és a NATO keleti bővítésének vitája az 1990-es években	357
<i>Beáta Varga</i> : Csernomorszkije kazaki – prjamije naszlednyiki „zaporozsszkijh tragycij”	377
<i>Igor Krjucskov</i> : Polityicseszkoje razvityije Vengrii v donyeszenyijah rosszijszkijh gyiplomatov v nacsale XX v.	395
<i>Gennagyij Borgyjugov</i> : Bolsoj tyerror v prosztranzstve pamjatyi	407
<i>Krisztián Bene</i> : Les atrocités commises par la LVF en URSS	435
<i>Alekszandr Sztikalin</i> : Polszkij krizisz 1980-1981 gg. i szituacija v Ruminyii	447
<i>Andrea Szegedi Aranyossyné</i> : Peopling the Kaliningrad Territory	469
A kötet szerzői	484

Content

<i>György Bebesi</i> : Foreword	17
<i>Bene Krisztián</i> : Editorial Preface	21
<i>Endre Sashalmi</i> : Possible Interpretations of Peter Shafirov's Writing	23
<i>Katalin Schrek</i> : The Diplomatic Background of the Forming of the English-Russian Alliance (1804-1805)	45
<i>Mária Bodor</i> : Tradition and Renewal in Russian Diplomacy: Russian-Italian Relations at the Time of The Napoleonic Wars	59
<i>Erzsébet Bodnár</i> : The Issues of the Black Sea Narrows in Russian Foreign Policy, 1799-1833	75
<i>Eszter Vámos</i> : From Münchengrätz to 1848	95
<i>Dóra Dublicz</i> : The Age of Anarchist Terrorism	109
<i>Mihály Huszár</i> : From Talking Politics to the First Paries. Some Important Characteristics of 19th Century Russian Liberalism	121
<i>Bertalan Bordás</i> : Russian Foreign Policy Doctrines in the Great Eastern Crisis and in the Russian-Turkish War in 1877-1878	135
<i>Csaba Katona</i> : Relations of the Austro-Hungarian Diplomacy and the Russian Diplomacy Apropos of the Reburial of Simon Forgách (1904-1906)	151
<i>Tamás F. Molnár- Szilárd Rendeki</i> : The Injured Russian Soldier in the Russo-Japanese War	161
<i>Szabolcs Szunomár</i> : The Way to The Downfall of The Russian Empire through the Eyes of an English Man. Presentation of George Buchanan's Memoirs	179
<i>György Bebesi</i> : The Impact of the Russian Revolution of 1917 on the Russian Extreme Right and on the Black Hundred Movement	193
<i>Endre Lendvai</i> : Russian History - With a Hungarian Brush	203

<i>Attila Seres: Incredible Adventures of a 'Nyilas' (Arrow Cross Party) MP in Bolschevik Territory. Kálmán Rácz in the Soviet Union – Hungarian and Russian Archival Sources 1941</i>	219
<i>Attila Kolontári: Attila Seres: Hungarian–Soviet Economic Relations 1920-1941</i>	249
<i>Iván Harsányi: Jose Sandoval. Remembering his Partizan Actions in Hungary</i>	261
<i>Ákos Fóris: Supplementary Information of Rendition of Hungarian War-Criminals to The Soviet Union (1945-1947)</i>	275
<i>Zsolt Máté: Interview with Sergei Khrushchev</i>	287
<i>Géza Márton Nagy: "More, Bigger, Stronger!" History of the Soviet Aircraft Carrier Kiev and their Role in Geopolitics</i>	305
<i>György Galicza: Fall of The Soviet Union and the Foundation of the Commonwealth of Independent States in the Light of Documents</i>	325
<i>Gábor Lengyel: Russia, Central-Europe and the Debate of NATO's Eastern Enlargement in the 1990's</i>	357
<i>Beáta Varga: Black Sea Cossacks – Direct Descendants of "Zaporozhye Traditions"</i>	377
<i>I. V. Kryuchkov: Hungarian Political Developments in the Reports of Russian Diplomats at the Beginning of the 20th Century</i>	395
<i>Gennady Bordjukov: The Great Terror in the Remembrance</i>	407
<i>Krisztián Bene: Atrocities of LVF in the Soviet Union</i>	435
<i>A. S. Stikalin: Polish Crisis in 1980-1981 and the Situation in Romania</i>	447
<i>Andrea Szegedi Aranyossyné: Peopling the Kaliningrad Territory</i>	469
<i>Authors</i>	484

Содержание

<i>Дьердь Бебеши</i> : Предисловие	17
<i>Кристиан Бене</i> : Редакторское предисловие	21
<i>Эндре Шашхалми</i> : Возможности интерпретации работы Петра Шафирова	23
<i>Каталин Шрек</i> : Дипломатический фон заключения англо-русского союза (1804-1805)	45
<i>Мария Бодор</i> : Традиция и обновление в русской дипломатии: русско-итальянские отношения во время наполеоновских войн	59
<i>Эржебет Боднар</i> : Проблема Черноморских проливов во внешней политике России, 1799-1833	75
<i>Эстер Вамош</i> : От Мюнхенграца до 1848	95
<i>Дора Дублец</i> : Эпоха террора анархистов	109
<i>Михай Хусар</i> : От политики в салонах до первых партий. Некоторые особенности русского либерализма XIX в.	121
<i>Берталан Бордаш</i> : Внешнеполитический курс России во время восточного кризиса и русско-турецкой войны 1877-78 гг.	135
<i>Чаба Катона</i> : Контакты австро-венгерской и российской дипломатии по вопросу перезахоронения Шимона Форгача (1904-1906)	151
<i>Тамаш Ф. Молнар-Силард Рендеки</i> : Раненый русский солдат в русско-японской войне	161
<i>Саболч Суномар</i> : На пути к краху глазами англичанина. Воспоминания Джорджа Буханана	179
<i>Дьердь Бебеши</i> : Влияние революций 1917-го года на русские крайне правые силы, на черносотенное движение	193
<i>Эндре Лендвоы</i> : Русская история - венгерской кистью	203

<i>Аттила Шереш:</i> Невероятные приключения парламентского депутата-нилашиста в стране большевиков. Калман Рац в Советском Союзе – венгерские и русские архивные документы 1941	219
<i>Аттила Колонтари:</i> Шереш Аттила: Венгерско-советские экономические отношения 1920-1941	249
<i>Иван Харшани:</i> Хосе Сандовал. Воспоминание о его партизанской деятельности в Венгрии	261
<i>Акош Фориш:</i> К вопросу выдачи венгерских военных преступников Советскому Союзу (1945-1947)	275
<i>Жолт Мате:</i> Интервью с Сергеем Хрущевым	287
<i>Геза Мартон Надь:</i> „Больше, крепче, мощнее” История и геополитическая роль авианесущих крейсеров типа «Киев» Военно-Морского Флота СССР	305
<i>Дьердь Галица:</i> Распад СССР и создание Содружества Независимых Государств в зеркале документов	325
<i>Габор Лендьел:</i> Россия, Центрально-Восточная Европа и вопрос расширения НАТО в 1990-ые годы	357
<i>Беата Варга:</i> Черноморские казаки – прямые наследники „запорожских традиций”	377
<i>Игорь Крючков:</i> Политическое развитие Венгрии в донесениях российских дипломатов в начале XX в.	395
<i>Геннадий Бордюгов:</i> Большой террор в пространстве памяти	407
<i>Кристиан Бене:</i> Военные преступления совершенные солдатами Французского Антибольшевистского Легиона в СССР	435
<i>Александр Стыкалин:</i> Польский кризис 1980-1981 гг. и ситуация в Румынии	447
<i>Андреа Сегеди Араньешине:</i> Заселение Калининградской области	469
Сведения об авторах	484

Table des matières

<i>György Bebesi</i> : Avant-propos	17
<i>Krisztián Bene</i> : Éditorial	21
<i>Endre Sashalmi</i> : Les interprétations possibles de l'œuvre de Piotr Chafirov	23
<i>Katalin Schrek</i> : L'arrière-plan diplomatique de l'alliance anglo-russe (1804-1805)	45
<i>Mária Bodor</i> : Tradition et renouveau dans la diplomatie russe: les relations russo-italiennes pendant les guerres napoléoniennes	59
<i>Erzsébet Bodnár</i> : La problématique des détroits de la mer Noire dans la politique étrangère russe, 1799-1833	75
<i>Eszter Vámos</i> : De Münchengrätz à 1848	95
<i>Dóra Dublec</i> : L'époque de la terreur anarchiste	109
<i>Mihály Huszár</i> : De la politique au salon aux premiers partis. Quelques caractéristiques remarquables du libéralisme russe au 19 ^e siècle	121
<i>Bertalan Bordás</i> : Les grandes lignes de la politique étrangère russe à l'époque de la grande crise orientale et de la guerre russo-turque de 1877-1878	135
<i>Csaba Katona</i> : Les relations diplomatiques de l'Empire austro-hongrois et de la Russie par rapport à la réinhumation de Simon Forgách (1904-1906)	151
<i>Tamás F. Molnár- Szilárd Rendeki</i> : Le soldat blessé russe dans la guerre russo-japonaise	161
<i>Szabolcs Szunomár</i> : Vers l'effondrement par les yeux d'un Anglais. La présentation des mémoires de George Buchanan	179
<i>György Bebesi</i> : L'influence des révolutions de 1917 sur l'extrême-droite russe et le mouvement des Cent	193
<i>Endre Lendvai</i> : Histoire russe - au pinceau hongrois	203

<i>Attila Seres</i> : Les aventures incroyables d'un député parlementaire hongariste sur la terre bolchevique. Kálmán Rátz à l'URSS – des sources d'archives hongroises et russes 1941	219
<i>Attila Kolontári</i> : Attila Seres: Les relations économiques entre la Hongrie et l'Union soviétique 1920-1941	249
<i>Iván Harsányi</i> : José Sandoval. Souvenir de son activité de partisan en Hongrie	261
<i>Ákos Fóris</i> : Des informations à l'extradition des criminels de guerre hongrois à l'Union soviétique (1945-1947)	275
<i>Zsolt Máté</i> : Interview avec Sergueï Khrouchtchev	287
<i>Géza Márton Nagy</i> : « Plus nombreux, plus grand, plus fort ! » L'histoire des porte-aéronefs de la classe Kiev de la Marine soviétique et leur rôle dans la géopolitique	305
<i>György Galicza</i> : La désintégration de l'Union soviétique et la naissance de la Communauté des Etats indépendants dans la lumière des documents	325
<i>Gábor Lengyel</i> : La Russie, l'Europe centrale et orientale et le débat de l'élargissement oriental de l'OTAN dans les années 1990	357
<i>Beáta Varga</i> : Les cosaques de la mer Noire – les héritiers directs des « traditions zaporogues »	377
<i>Igor Kryuchkov</i> : L'évolution de la situation politique dans les rapports des diplomates russes au début du 20 ^e siècle	395
<i>Gennadii Bordyugov</i> : La Grande Terreur dans le souvenir de la société	407
<i>Krisztián Bene</i> : Les atrocités commises par la LVF en URSS	435
<i>Aleksandr Stykalin</i> : La crise polonaise de 1980-1981 et la situation roumaine	447
<i>Andrea Szegedi Aranyossyné</i> : Peopling the Kaliningrad Territory	469
Auteurs	484

Inhaltsverzeichnis

<i>György Bebesi</i> : Vorwort	17
<i>Krisztián Bene</i> : Redaktionelles Vorwort	21
<i>Endre Sashalmi</i> : Die Interpretationsmöglichkeiten des Werks von Peter Sapiro	23
<i>Katalin Schrek</i> : Der diplomatische Hintergrund des britisch-russischen Bündnisses (1804-1805)	45
<i>Mária Bodor</i> : Tradition und Erneuerung in der russischen Diplomatie: die russisch-italienischen Beziehungen in der Zeit der Napoleonischen Kriege	59
<i>Erzsébet Bodnár</i> : Die Problematik der Meerengen des Schwarzen Meeres in der russischen Außenpolitik, 1799-1833	75
<i>Eszter Vámos</i> : Von Münchengrätz bis 1848	95
<i>Dóra Dubleczy</i> : Die Zeit des anarchistischen Terrors	109
<i>Mihály Huszár</i> : Von der „Salonpolitik“ bis zu den ersten Parteien. Relevante Charakterzüge des Liberalismus in Russland im 19. Jahrhundert	121
<i>Bertalan Bordás</i> : Die Richtlinien der russischen Außenpolitik in der Zeit der Balkankrise und des Russisch-Türkischen Krieges 1877-1878	135
<i>Csaba Katona</i> : Diplomatische Beziehungen zwischen Österreich-Ungarn und Russland zur Zeit der Neubestattung von Simon Forgács (1904-1906)	151
<i>Tamás F. Molnár- Szilárd Rendeki</i> : Der verletzte russische Soldat im Russisch-Japanischen Krieg	161
<i>Szabolcs Szunomár</i> : Auf dem Weg zum Zusammenbruch - mit den Augen eines Engländers. Die Erinnerungen von George Buchanan	179
<i>György Bebesi</i> : Die Wirkung der Revolutionen von 1917 auf die russischen Rechtsradikalen und die „Schwarze Hundert“-Bewegung	193
<i>Endre Lendvai</i> : Russische Geschichte - mit ungarischem Pinsel	203

<i>Attila Seres</i> : Das unglaubliche Abenteuer eines Abgeordneten der Pfeilkreuzler-Partei auf bolschewistischem Boden. Kálmán Rátz in der Sowjetunion – ungarische und russische Archivunterlagen 1941	219
<i>Attila Kolontári</i> : Attila Seres: Die ungarisch-sowjetischen Wirtschaftsbeziehungen zwischen 1920-1941	249
<i>Iván Harsányi</i> : José Sandoval. Erinnerung an seine Partisanentätigkeit in Ungarn	261
<i>Ákos Fóris</i> : Beiträge zur Auslieferung der ungarischen Kriegsverbrecher an die Sowjetunion (1945-1947)	275
<i>Zsolt Máté</i> : Interview mit Nikita Sergejewitsch Chruschtschow	287
<i>Géza Márton Nagy</i> : „Mehr, Grösser, Kräftiger!“ Die Geschichte der Flugdeckkreuzer der Klasse Kiew der Sowjetischen Marine und ihre geopolitische Rolle	305
<i>György Galicza</i> : Der Zerfall der Sowjetunion und die Entstehung der Gemeinschaft Unabhängiger Staaten im Spiegel von Dokumenten	325
<i>Gábor Lengyel</i> : Russland, Ostmitteleuropa und die Debatte der Nato-Osterweiterung in den 1990er-Jahren	357
<i>Beáta Varga</i> : Die Schwarzmeer-Kosaken – Unmittelbare Abkömmlinge der „Saporogje-Tradition“	377
<i>Igor Kryuchkov</i> : Die politische Entwicklung in Ungarn in den Berichten der russischen Diplomatie zu Beginn des 20. Jahrhunderts	395
<i>Gennadii Bordyugov</i> : Der Große Terror in der Erinnerung	407
<i>Krisztián Bene</i> : Die Gewalttaten der LVF in der Sowjetunion	435
<i>Aleksandr Stykalin</i> : Die polnische Krise der Jahre 1980-1981 und die Situation in Rumänien	447
<i>Andrea Szegedi Aranyossyné</i> : Die Besiedlung des Gebietes Kaliningrad	469
Die Verfasser des Bandes	484

Contenido

<i>György Bebesi</i> : Prefacio	17
<i>Krisztián Bene</i> : Notas del Editor	21
<i>Endre Sashalmi</i> : Posibles interpretaciones de la obra de Péter Safirov	23
<i>Katalin Schrek</i> : El trasfondo diplomático de la alianza anglo-rusa (1804-1805)	45
<i>Mária Bodor</i> : Tradición y renovación en la diplomacia rusa: las relaciones ruso-italianas durante las guerras napoleónicas	59
<i>Erzsébet Bodnár</i> : La cuestión de los estrechos del Mar Negro en la política exterior rusa, 1799-1833	75
<i>Eszter Vámos</i> : De Münchengrätz a 1848	95
<i>Dóra Dublicz</i> : La era del terror anarquista	109
<i>Mihály Huszár</i> : De la política de salón a los primeros partidos políticos. Algunas características importantes del liberalismo ruso del siglo XIX	121
<i>Bertalan Bordás</i> : Las grandes líneas de la política exterior rusa durante la gran crisis oriental y la guerra ruso-turca de 1877-1878	135
<i>Csaba Katona</i> : Las relaciones diplomáticas austro-húngaras-rusas respecto al reentierro de Simon Forgách (1904-1906)	151
<i>F. Tamás Molnár- Szilárd Rendeki</i> : El soldado ruso herido durante la guerra ruso-japonesa	161
<i>Szabolcs Szunomár</i> : Camino al colapso ante la mirada de un inglés. Las memorias de George Buchanan	179
<i>György Bebesi</i> : La influencia de las revoluciones de 1917 en la extrema derecha rusa, en el movimiento Centurias Negras	193
<i>Endre Lendvai</i> : La historia de Rusia con pinceladas húngaras	203
<i>Attila Seres</i> : La increíble aventura de un parlamentario del Partido de los Cruzflechistas en tierra de los bolcheviques. Kálmán Rátz en la Unión Soviética - fuentes de archivo húngaras y rusas 1941	219

<i>Attila Kolontári</i> : Seres Attila: las relaciones económicas húngaro-soviéticas 1920-1941	249
<i>Iván Harsányi</i> : José Sandoval. Memorias de su actividad guerrillera en Hungría	261
<i>Ákos Fóris</i> : Sobre la entrega de criminales de guerra húngaros a la Unión Soviética (1945-1947)	275
<i>Zsolt Máté</i> : Entrevista a Serguei Jrushchov	287
<i>Márton Géza Nagy</i> : "Más, más grande, más fuerte". La historia y el rol geopolítico del portaaviones tipo "Kiev" de la flota militar naval soviética	305
<i>György Galicza</i> : La desintegración de la Unión Soviética y la creación de la Comunidad de Estados Independientes a la luz de los documentos	325
<i>Gábor Lengyel</i> : Rusia, Europa Central y Oriental y el debate de la ampliación de la OTAN al Este durante la década de los '90	357
<i>Beáta Varga</i> : Cosacos del Mar Negro - herederos directos de "las tradiciones de Zaparozh"	377
<i>Igor Krjucskov</i> : El desarrollo político de Hungría según los informes de los diplomáticos rusos de principios del siglo XX	395
<i>Gennagyij Borgyjugov</i> : El Gran Terror en el espacio de la memoria	407
<i>Krisztián Bene</i> : Las atrocidades cometidas por la LVF en la URSS	435
<i>Alekszandr Sztikalin</i> : La crisis polaca de 1980-1981 y la situación en Rumania	447
<i>Andrea Szegedi Aranyossyné</i> : El poblamiento del territorio de Kaliningrad	469
Autores	484

KATONA CSABA

**AZ OSZTRÁK–MAGYAR ÉS AZ OROSZ DIPLOMÁCIA
KACSOLATAI FORGÁCH SIMON ÚJRATEMETÉSE KAPCSÁN
(1904–1906)**

Több mint száz évvel ezelőtt, 1906-ban került sor II. Rákóczi Ferenc (1676–1735) fejedelem újratemetésére Kassán. Az emigráns magyar politikus ezt megelőzően Isztambulban volt eltemetve. Az 1703-tól 1711-ig tartó Rákóczi-szabadságharcot lezáró szatmári béke (1711. április 30.) után Rákóczi és hívei egy része előbb Lengyelországba, majd onnan Franciaországba menekült, a magyar országgyűlés pedig az 1715. évi 49. törvény értelmében száműzöttnek nyilvánította őket. Rákóczi tehát a franciaországi Grosbois-ban töltötte emigrációjának első néhány évét. 1716-ban azonban, amikor az Oszmán Birodalom és a Habsburg Birodalom között ismét háború tört ki, az 1703 és 1730 között uralkodó török szultán, III. Ahmed (1673–1736) Rákóczinak igen jelentős politikai szerepet szánt. Ám mire ő Franciaországból Törökországba érkezett a szultán hívására, a két háborús fél között már javában folytak a béketárgyalások, amelyek végül eredményesnek bizonyultak, Rákóczi politikai szerepvállalására innentől fogva nem volt szüksége a török szultánnak. III. Károly (1685–1740) magyar király (VI. Károly néven német-római császár) megbízottai Rákóczi, valamint a vele együtt török földre érkezett kuruc vezetők – többek között épp gróf Forgách Simon, akiről még bőven esik szó e tanulmányban – kiadatását is követelték a törököktől. A szultán erre ugyan nem volt hajlandó, de a magyar emigránsok számára kényszerlakhelyet jelölt ki, ahonnan nem távozhattak engedély nélkül. Rákóczi és hívei így Törökországban maradtak és 1720-tól a Márvány-tenger partján, Rodostóban (mai nevén: Tekirdağ) éltek tovább. Rákóczi 15 évvel ezt követően, 1735. április 8-án hunyt el. Holttestét az isztambuli (galatai)¹ jezsuita templomban

¹ Galata Konstantinápoly egyik negyede, ahol a kora újkorban a város keresztény lakosainak egy része élt. Ma is Isztambul része.

helyezték el, ott, ahol édesanyja, Zrínyi Ilona (1643–1703) is nyugodott. A templom a jezsuita rend feloszlatása után a helyi lazarista misszióé lett, neve ekkortól St. Benoît (Szent Benedek) templom volt. A jezsuita, majd lazarista szerzetesek a magyar sírokat gondosan ápták majd két évszázadon át. Ennek köszönhetően maradtak meg épségben a fejedelem földi maradványai idegen földön. Arról ugyanis hosszú ideig szó sem eshetett, hogy Magyarországon leljen végső nyughelyet.

Rákóczi és emigráns társainak újratemetése az 1867. évi kiagyvezést követően, az Osztrák–Magyar Monarchia idején vált csak visszatérő témává Magyarországon. Elsősorban Thaly Kálmán (1839–1909) történész és országgyűlési képviselő tevékenységének köszönhetően a fejedelem és számos más emigráns sírját sikerült azonosítani és/vagy fellelni a 19. század második felében, de a kihantolás és magyarországi újratemetés hol politikai, hol anyagi okok miatt rendre elmaradt. Így a kassai újratemetésekre végül csak 1906. október 29-én került sor: Rákóczit és legtöbb vele együtt hazahozott politikustársát Kassán temették újra, de volt, akit máshol helyeztek nyugalomra. Így pl. Thököly Imrét (1657–1705), Rákóczi mostohaapját Késmárkon. Ezzel a témával igen részletesen foglalkozott a magyar történettudomány, főleg az újratemetések századik évfordulóján.² Az azonban jóval kevésbé ismert, hogy ezeknek az eseményeknek volt egy orosz vonatkozása is, amellyel kapcsolatban az osztrák–magyar és az orosz diplomácia a legmagasabb szinten egyeztetett. Ez pedig Rákóczi tábornagya, gróf Forgách Simon (1669–1729) tervezett, de végül meg nem valósult újratemetése volt.

A főnemesi családból származó katona, Forgách Simon 1704-től harcolt II. Rákóczi Ferenc oldalán, a fejedelem pedig rövidesen tábornaggyá nevezte ki őt. Váltakozó hadisikerek után 1706 nyarán Forgách a felső-magyarországi főkapitányi címet is elnyerte, de néhány katonai kudarcot követően Rákóczi 1706-ban fogságra vetette. Forgách egészen 1710-ig raboskodott, többek között a kárpátaljai Munkácsra is. A szatmári békét követően Forgách –

² A hamvak hazahozataláról újabban: KINCSES, 2003; HALÁSZ-KATONA-ÓLMOSI, 2004; R. VÁRKONYI, 2006; KÖPECZI, 2006. A kérdéssel kapcsolatosan korábban megjelent, fontosabb munkák (a teljesség igénye nélkül): BALLA, 1934; R. VÁRKONYI, 1961; KÖPECZI, 1976; R. VÁRKONYI, 1999.

rabsága dacára – követte Rákóczit az emigrációba, előbb Lengyelországba, majd Törökországba is hűségesen vele tartott. Az 1720-as évek elején azonban visszatért lengyel földre és haláláig ott élt. Lembergben (ma: Lviv, Ukrajna) halt meg 1730-ban és Wiśniowiecbe (ma: Visnyivec, Ukrajna), az ottani karmelita kolostor templomában helyezték őt örök nyugalomra.

A 20. század elején, amikor kezdett realitássá válni, hogy Rákóczit és társai újratemessék hazai földön, Forgách Simon neve is szóba jött. Vélhetően épp Thaly Kálmán, a kezdeményező volt az, aki ragaszkodott Forgách személyéhez. 1904 tavaszától lett teljesen egyértelmű, hogy az újratemetésekre tényleg sor kerül. A király, I. Ferenc József 1904. április 18-án³ utasította gróf Tisza István (1861–1918) magyar miniszterelnököt, hogy mint kormányfő, foglalkozzon érdemben is Rákóczi Ferenc ügyével. Nyilvánvaló volt, hogy a feladat nem egyszerű, az emigránsok maradványait csak igen gondos előkészületek után lehet majd Magyarországra szállítani. Előzetesen arról született döntés, hogy a fejedelem hamvain kívül hazahozzák édesanyja, Zrínyi Ilona, valamint fia, Rákóczi József maradványait, továbbá a rodostói Panagia Pneumatokrotoria görög templomból a száműzött hívek közül gróf Bercsényi Miklós tábornagy, gróf Esterházy Antal tábornok, Sibrik Miklós udvarmester, valamint Izmitből Thököly Imre fejedelem, Rákóczi mostohaapja holttestét is.⁴ Tisza miniszterelnök ennek jegyében tett, Rákóczi és társai hazahozatala tárgyában írt felterjesztését a király 1904. július 11-én jóváhagyta.⁵ Ezt követően Tisza gróf Agenor Maria Gołuchowskit (1849–1921), az Osztrák–Magyar Monarchia közös külügyminiszterét 1904. július 20-ai levelében tájékoztatta erről, egyben pedig fel is kérte őt, hogy intézkedjen a Törökországban lévő hamvak és sírkövek Magyarországra szállításához szükséges diplomáciai lépésekről.⁶

A külügyminiszter ennek eleget is tett és Tisza miniszterelnökhöz írt, 1904. október 11-én datált levelében közölte vele, hogy sikeresen megszerezte a török kormány és az egyházi hatóságok

³ MOL K 26-1906-XLI-86 (III)-1904-1885.

⁴ MOL K 26-1906-XLI-86 (III)-1904-1885-3352.

⁵ MOL K 26-1906-XLI-86 (III)-1904-1885-3352.

⁶ MOL K 26-1906-XLI-86 (III)-1904-1885-3352.

teljes hozzájárulását.⁷ Ezen kívül azonban más feladatok is vártak az osztrák-magyar diplomáciára. Több más ország irányába is lépni kellett, mert a Törökországban nyugvó emigránsokon kívül mások újratemetését is meg akarták szervezni. Így például Bercsényi Lászlóét (1689–1778), Franciaország magyar származású marsallját, akinek hamvai Franciaországban, Luzancyban nyugodtak (őt végül nem szállították haza Magyarországra). Forgách Simont holttestének nyughelye pedig ekkor (1795-től 1921-ig) immár Oroszország része volt. A Monarchia diplomáciájának tehát Oroszországgal is fel kellett vennie a kapcsolatot, még hozzá az ügy fontosságára való tekintettel, lényegében a legmagasabb szinten.

Ennek jegyében Tisza miniszterelnök Gołuchowski külügyminiszternek külön is írt kifejezetten Forgách ügye miatt 1904. november 12-én.⁸ Ebben a levelében rögzítette, hogy Forgách Simon sírja „Oroszlengyelországban”, közelebbről Wiśniowieczen van ugyan, de aggodalomra és kételyekre ad okot, hogy 1863 táján a sírját őrző templom leégett, jelenleg pusztán és elhagyatva áll, igaz, benne Forgách sírkövével. A miniszterelnök jelezte, hogy tisztázni kell, fellelhetőek-e egyáltalán Forgách maradványai, ha pedig szerencsés módon igen, és azok egyértelműen azonosíthatóak, akkor őt is Kassán fogják újratemetni Rákóczival együtt. Ez esetben viszont nyilván szükség lesz az orosz kormány engedélyére is. Ennek jegyében felkérte a külügyminisztert, hogy a legközelebbi konzulátus útján tegye meg a szükséges diplomáciai lépéseket ahhoz, hogy megvizsgálhassák Forgách nyughelyét.⁹ Később, 1905. március 2-án a királynak is azt írta a miniszterelnök, hogy amennyiben Forgách holtteste előkerül, akkor Kassán együtt temetik el Rákóczi maradványaival.¹⁰

A külügyminiszter sikerrel járt ugyan, az orosz hatóságok pedig készségesnek bizonyultak, de a Forgách holttestének megtalálása és azonosítása érdekében orosz engedéllyel, pontosabban Nyikolaj Vasziljevics Klejgelsz (1850–1916) kijevi kormányzó

⁷ MOL K 26-1906-XLI-86 (III)-1904-1885-4855.

⁸ MOL K 26-1906-XLI-86 (III)-1904-1885-5363.

⁹ MOL K 26-1906-XLI-86 (III)-1904-1885-5363.

¹⁰ MOL K 26-1906-XLI-86 (II)-1905-134-1044.

közbenjárásával folytatott első kutatások, amelyek 1904 novemberétől 1905 augusztusának végéig tartottak, sajnálatos módon hiábavalónak bizonyultak.¹¹ A miniszterelnöknek Forgách ügyében Thaly Kálmánhoz intézett feljegyzéséből az derül ki, hogy Tisza a közös külügyminisztertől azt a tájékoztatást kapta, hogy Forgách holtteste nincs meg. Csupán annyi volt bizonyos, hogy egy arcképe valamikor fellelhető volt a Wiśniowiecki hercegek kastélyában, de immár az sincs meg.¹² Ezeket az adatokat támasztotta alá gróf Alois Lexa von Aehrenthal (1854–1912), a Monarchia oroszországi nagykövete (1906 októberétől épp Goluchowski hivatali utódja a külügyminiszteri székben) Szentpéterváron, 1905. január 13-án kelt levele is, amelyet a külügyminiszterhez intézett.¹³ Tisza pár nappal később (január 30-án) Berzeviczy Albert (1853–1936) kultuszminiszterhez írott levelében már úgy foglalt állást, hogy Forgách hamvait aligha fogják fellelni.¹⁴ Thaly Kálmánt azonban ezek a rossz hírek nem tántorították el. A miniszterelnök vezetésével 1905. február 23-án tartott értekezleten¹⁵ határozottan kijelentette, hogy véleménye szerint alaposabb kutatással Forgách hamvai minden bizonnyal fellelhetőek lettek volna, ezért határozottan szorgalmazta a kutatások folytatását.

Tisza miniszterelnök így arról tájékoztatta Goluchowski külügyminisztert, hogy Thaly Kálmán ezen az értekezleten Hodinka Antal (1864–1946) egyetemi tanár, neves szlavista helyszínre küldését javasolta. Időközben azonban a mind feszültebbé váló oroszországi belső viszonyok miatt – kitört az 1905. évi forradalom¹⁶ – ez egyre inkább olyan feladatnak tetszett, amit nem lesz könnyű végrehajtani. A diplomácia számára teljesen nyilvánvaló volt, hogy egy ilyen kutatást orosz földön csak a bécsi orosz nagykövetség „meleg ajánlásával” lehet kivitelezni. Közben Thallóczy Lajos (1856–1916) történész, a Monarchia közös pénzügyminisztériumának osztályfőnöke, aki ekkorra kézbe vette az újratemetések irányítását, jelezte, hogy először talán mégsem

¹¹ MOL K 26-1906-XLI-86 (II)-1905-134-390.

¹² MOL K 26-1906-XLI-86 (II)-1905-134-390.

¹³ MOL K 26-1906-XLI-86 (II)-1905-134-390.

¹⁴ MOL K 26-1906-XLI-86 (II)-1905-134-402.

¹⁵ MOL K 26-1906-XLI-86 (II)-1905-134-1064.

¹⁶ Ennek részletes kronológiáját ld.: BEBESI, 2009. 23–25. Az események összefoglalása: BEBESI, 2011. 72–74.

Hodinkát, hanem a helyi viszonyokat közelebbről ismerő Szczurat Wazyl (1871–1948) brody (ma Brodi, Ukrajna) főgimnáziumi tanárt (később Lembergben egyetemi tanár) küldjék Wiśniowiecbe. Ezt indokolta Szczurat helyismerete, valamint az is, hogy nyilván jóval olcsóbb volt őt a sírhoz küldeni Brodyból, mint Hodinkát Bécsből. Ezen felül pedig az „oroszlengyel határvizonyokat” is tekintetbe vették a döntés során, ami alatt vélhetően az oroszországi belső feszültségeket, a forradalmi helyzetet értették. Az akkori orosz viszonyokat kiválóan példázza, hogy az országot elárasztották a pogromok,¹⁷ a forradalom hatására sorra jöttek létre a szélsőjobboldali pártok,¹⁸ 1905 végétől pedig a *Cion könyveinek jegyzőkönyve* elnevezésű hamisítvány borzolta tovább a kedélyeket.¹⁹ Szczurat a felkérésre el is vállalta, hogy a mintegy negyven kilométer távolságot megteszi a cél érdekében, szükség esetén pedig fényképeket készít a sírről, illetve ezen felül részletes jelentést ír arról, amit fellelt. Végül az a döntés született, hogy ha ő sikerrel jár Wiśniowiecban, azaz megtalálja és azonosítja Forgách maradványait, akkor kell lépnie a Monarchia külügyminisztériumának az orosz kormány felé Forgách Simon holttestének hazaszállítása érdekében. Szczuratnak az útra 400 koronát biztosítottak későbbi pontos elszámolás fejében. Érdekességként említhető, hogy Thallóczy a város helyét ekképp határozta meg: Volhínia, Oroszország, krzemienieci (ma: Kremenyec, Ukrajna) járás.²⁰

Fentiek szellemében Tiszta miniszterelnök a közös külügyminisztert arra kérte, hogy Szczurat számára a sikeres küldetés érdekében a bécsi orosz nagykövetség egy ajánlást állítson ki, hivatkozva arra, hogy Thallóczy bizonyos Barwinskyval, a brody, galíciai határterület képviselőjével már felvette a kapcsolatot Forgách ügyében.²¹ Thallóczy tehát felkérte a készséges Szczuratot, hogy a Thaly által szolgáltatott útmutatások alapján végezzen beható kutatásokat Wiśniowiecban.²² Szczurat ezt meg is tette és

¹⁷ BEBESI, 2008. 78.; BEBESI, 2011. 73. A feketeszázakra nézve összefoglalóan: BEBESI, 1999.

¹⁸ BEBESI, 2004. 31.

¹⁹ BEBESI, 2010.

²⁰ MOL K 26-1906-XLI-86 (III)-1905-134-1699.

²¹ MOL K 26-1906-XLI-86 (III)-1905-134-1699.

²² MOL K 26-1906-XLI-86 (III)-1905-134-1699.

levélben számolt be személyesen Thalynak a sírkő megtalálásáról.²³ Ám az általa a sírkő alatt talált emberi maradványokról nem lehetett egyértelműen megállapítani, hogy azok Forgách Simonéi lennének.²⁴ Ezért Szczurat útját követően Török Aurél (1842–1912) orvos, a Pesti Tudományegyetem antropológiai tanszékének vezetője és Mihalik József (1860–1925) régész, a kassai Felső-Magyarországi Múzeum igazgatója is a helyszínre utaztak további kutatásokat végezni. Mihalik később meglehetősen bírálóan írt Szczurat munkájáról, kifejtette, hogy amikor ő és Török Tisza utódja, báró Fejérváry Géza (1833–1914) miniszterelnök megbízásából azért utaztak Wiśniowiecbe, hogy ellenőrizzék a Szczurat jelentésébe foglaltakat, egyértelművé vált, hogy a templomrom alatti hármaskriptában, illetve a templom előtti cinteremben sem lelhetőek fel egyértelműen Forgách maradványai.²⁵ A küldetés, sőt voltaképpen maga a Forgách hamvainak megtalálására irányuló szándék illetően módon valójában kudarccal végződött.

Az orosz diplomácia irányába immár nem volt szükség újabb lépéseket tenni, Török és Mihalik jelentésébe pedig maga Thaly Kálmán is kénytelen volt belenyugodni. Mintegy két héttel az újratemetések megkezdése előtt, 1906. október 17-én Wekerle Sándor (1848–1921), az akkor magyar miniszterelnök a királyhoz írt felterjesztésében már egyértelműen úgy fogalmazott, hogy Forgách maradványait nem tudták fellelni Wiśniowiecbe.²⁶ A kor népszerű lapja, a Pesti Újság 1906. október 30-án a kassai újratemetésekről szóló tudósításában pedig annyit említett meg Forgách Simonról, hogy Rákóczi mellől Rodostóból Lengyelországba utazott, ott is halt meg. Koporsóját ugyan a Wiśniowiec hercegek sírboltjában helyezték el, de azt sajnos kétszer is kirabolták az idők során, mégpedig egyszer az ottani parasztság, másodszor pedig a Wiśniowiecbe törő kozák csapatok katonái.

Végül meg kell említeni Rákóczi Ferenc és emigráns társai újratemetésének még egy egészen sajátos, politikai jellegű orosz vonatkozását is. 1905-ben országgyűlési választásra került sor Magyarországon, amelynek során példátlan módon az ellenzék

²³ MOL P 1747. 12. csomó. 6. tétel.

²⁴ MOL K 26-1906-XLI-86 (III)-1905-134-3654.

²⁵ MIHALIK, 1911. 2.

²⁶ MOL K 26-1906-XLI-86 (I)-5133.

(mégpedig a Függetlenségi Párt) győzött. Ám az uralkodó ezt a számára kedvezőtlen eredményt nem vette figyelembe és élve felségjogával miniszterelnökké nevezte ki hűséges emberét, a már említett Fejérváry Gézát. Mindez igen komoly belpolitikai válságba sodorta Magyarországon. Fejérváry kormánya rövid időn belül, 1906 tavaszára megbukott, a távozó miniszterelnök helyére pedig Wekerle Sándoré lépett. Mindezt azonban úgy, hogy a győztes ellenzék, a végülis megkapott kormányzati pozícióért cserébe, lényegében feladta korábbi programját. 1905–1906 őszezességében tehát igen komoly belpolitikai válságban találta a forrongó Magyarországot, és e két év során mind jobban teret nyertek és népszerűbbé váltak a baloldali mozgalmak is. Ennek egyik leglátványosabb bizonyítéka volt az ún. „vörös péntek”, amelynek során 1905. szeptember 15-én a szociáldemokraták százezres tömegtüntetést szerveztek az általános és titkos választójog bevezetéséért.

Mindezek mögött pedig egyebek mellett az rejlett, hogy az 1905. évi oroszországi forradalom hatása erősen érezhető volt az országban. Nem csak növekedett a szociáldemokrata mozgalom és a Szociáldemokrata Párt népszerűsége, de a vasutasok, a bányászok, az aratómunkások, a fővárosi pékek, majd a villamosvezetők is sztrájkoltak, az ellenzéki választók tekintélyes része csalódott volt a választási program feladása miatt, az Oroszországból jövő forradalmi hírek pedig tovább szították a hangulatot. Ebben a helyzetben Wekerle Sándor kormánya úgy ítélte meg, hogy az országban kialakult válságos gazdasági és politikai helyzet miatt II. Rákóczi Ferenc és társai újratemetése semmiképpen sem késlekedhet tovább. Az újratemetéssel a kormány az egyébként igencsak kétséges nemzeti egységet akarta demonstrálni, így a „hamvak hazaszállítása – szigorúan állami protokolleseménnyé téve, a megfelelő biztonsági intézkedések megtételével – valóban a leggyorsabban, és leglátványosabban megoldandó teendők egyikének mutatkozott.”²⁷

Összességében tehát láthattuk, hogy II. Rákóczi Ferenc újratemetésének részét képezte egy igen komoly diplomáciai kapcsolat a Monarchia és a cári Oroszország legfelsőbb diplomáciai kara

²⁷ KINCSES, 2002. 57.

között. Minthogy az újratemetés ügyét a magyar uralkodó pozitív döntését követően személyesen a mindenkori magyar miniszterelnök tartotta kézben (előbb Tisza, majd Fejérváry, végül Wekerle), a személyi változások nem okoztak törést. Nem meglepő tehát, hogy a Monarchia közös külügyminisztere is szerepet kapott az újratemetések ügyében, mégpedig az az Agenor Maria Gołuchowski, akinek hivatali utódja az épp a Forgách Simon hamvai ügyében őt segítő akkori szentpétervári nagykövet, Alois Lexa von Aehrenthal lett. Bár a wiśniowieci keresés nem járt sikerrel, de láthattuk, hogy milyen erőket mozgatót meg ezért diplomáciai fronton a Monarchia, illetve azt is, hogy az 1905. évi orosz forradalom feszültsége és nehézségei ellenére az orosz külügy segítőkészen viszonyult Forgách maradványainak megtalálásához. Egyúttal pedig betekintést nyerhettünk abba, hogy miképp befolyásolta, ha közvetve is, az orosz forradalom az emigránsok újratemetése régóta húzóó ügyének megoldását.

Felhasznált irodalom

Levéltári források

MNL OL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára,
Budapest

K 26. Miniszterelnökség. Központilag iktatott és irattározott iratok.

P 1747. Thaly család levéltára.

Szakirodalom

BALLA, 1934 = BALLA Antal: II. Rákóczi Ferenc élete. In: *Rákóczi emlékkönyv halálának kétszázéves évfordulójára*. Szerk.: Lukinich Imre. Bp., 1934. 251-262.

BEBESI, 1999 = BEBESI György: *A feketeszázak*. Bp., 1999.

BEBESI, 2004 = BEBESI György: Az ultrakonzervativizmus és az alkotmányosság határmezsgyéjén. Kisebb jobboldali pártok a 20. század eleji Oroszországban. In: *Kutatási Füzetek 10*. Szerk.: Vitári Zsolt. Pécs, 2004. 31-46.

BEBESI, 2008 = BEBESI György: Pogromok Oroszországban a 20. század elején. In: *Rubicon*, 2008. 7-8. sz. 78-85.

- BEBESI, 2009 = BEBESI György: Az orosz szélsőjobb kronológiája. In: *Utak és alternatívák. Előadások és tanulmányok az 1917-es orosz forradalom 90 éves évfordulója alkalmából*. Szerk.: Lengyel Gábor. Társ szerkesztő: Kolontári Attila. Pécs, 2009. 20–31.
- BEBESI, 2010 = BEBESI György: Egy elhíresült Ohrana-provokáció. A Cion bölcseinek jegyzőkönyvei In: *RubicOnline*, 2010. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/egy_elhiresult_ohrana_provokacio_a_cion_bolcseinek_jegyzokonyvei/ (A letöltés ideje: 2014 januárja.)
- BEBESI, 2011 = BEBESI György: *A roskatag kolosszus bukása. Oroszország története a 19. században (1801–1914)*. Pécs, 2011.
- HALÁSZ-KATONA-ÓLMOSI, 2004 = *Dokumentumok II. Rákóczi Ferenc újratemetésének történetéhez (1873–1906)*. Szerkesztette, válogatta, a bevezetőt írta és jegyzetekkel ellátta: HALÁSZ Hajnal-KATONA Csaba-ÓLMOSI Zoltán. Bp., 2004.
- KINCSES, 2002 = KINCSES Katalin Mária: „Rákóczi hamvait végre hazahozzuk...” In: *A Hadtörténelmi Múzeum Értesítője*, 5. Szerk.: Hausner Gábor–Kincses Katalin Mária–Kreutzer Andrea. Bp., 2002. 45–84.
- KINCSES, 2003 = KINCSES Katalin Mária: „Minden különös ceremónia nélkül” A Rákóczi-kultusz és a fejedelem hamvainak hazahozatala. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 2003. 1. sz. 46–76.
- KÖPECZI, 1976 = KÖPECZI Béla: Az élő Rákóczi. In: Köpeczi Béla–R. Várkonyi Ágnes: *II. Rákóczi Ferenc*. Bp., 1976. 422–429.
- KÖPECZI, 2006 = KÖPECZI Béla: A Thököly- és Rákóczi-hamvak felkutatása Törökországban. In: *Magyar Tudomány*, 2006. 10. sz. 1205–1210.
- MIHALIK, 1911 = MIHALIK József: Magyar művészeti emlékek Lengyelországban. In: *Múzeumi és Könyvtári Értesítő*, 1911. 1. sz. 1–7. p.
- R. VÁRKONYI, 1961 = R. VÁRKONYI Ágnes: *Thaly Kálmán és történetírása*. Bp., 1961.
- R. VÁRKONYI, 1999 = R. VÁRKONYI Ágnes: Kultusz és katarzis. In: R. Várkonyi Ágnes: *Századfordulóink. Esszék, tanulmányok*. Bp., 1999. 50–65.
- R. VÁRKONYI, 2006 = R. VÁRKONYI Ágnes: Visszatérés Európába: II. Rákóczi Ferenc és bujdosótársai hamvainak temetéséről. In: *Magyar Tudomány*, 2006. 10. sz. 1211–1221.